

De ce au eșuat tentativele reducționiste de rezolvare a problemei dublării?

Dan-Robert BIȘA, Doctor în Filosofie

The main aim of the article is that of identifying the reasons for which all the reductionist attempts of solving the reduplication problem have not been successful. Also, the author tries to determine whether it is possible to eliminate the causes of these failures. In order to reach these objectives, he evaluates some of the most important of the reductionist solutions and he remarks that they have almost the same weaknesses. According to him, there is an explanation of the existence of these deficiencies and it consists in the fact that the reductionist views about the person are based on some questionable assumptions. The author considers that, as long as these assumptions are not abandoned and the person is not conceived in a different way, it will be impossible for a reductionist to solve the reduplication problem.

Keywords: reduplication problem, person, reductionism, process

1. Introducere

Unul dintre obiectivele acestui articol este acela de a stabili care sunt motivele pentru care niciuna dintre tentativele reducționiste de rezolvare a problemei dublării, problemă formulată de către Bernard Williams, nu a avut succes până la momentul actual. De asemenea, voi căuta să determin cum ar putea fi eliminate cauzele acestor nereușite.

Ipoteza de lucru de la care pornesc este aceea că eșuarea demersurilor reducționiste se explică prin faptul că teoriile despre identitatea personală ale autorilor care au întreprins aceste demersuri se fundamentează pe o serie de presupoziii discutabile, care stau la originea elementelor de vulnerabilitate evidențiate de către obiecția lui Williams.

Articolul va fi structurat după cum urmează: voi începe prin a prezenta problema dublării, menționând și care au fost consecințele pe care le-a avut identificarea ei asupra ansamblului discuțiilor privind tema identității personale. Voi continua prin a analiza și câteva dintre cele mai importante tentative de rezolvare a acestei probleme, printre care se numără *teoria celui mai apropiat continuator* (propusă de către Robert Nozick), *teza ocupării multiple* (printre susținătorii căreia s-a evidențiat David Lewis) și teoria lui Derek Parfit potrivit căreia *supraviețuirea este cea care contează*. În cazul fiecăreia dintre aceste încercări de soluționare a problemei dublării, voi preciza care sunt, din punctul meu de vedere, motivele pentru care niciuna dintre ele nu a reușit să se impună până în prezent.

Pe baza rezultatelor obținute în urma evaluării soluțiilor menționate, voi propune o modalitate alternativă de eliminare a cauzelor care au condus la apariția aspectelor deficitare ale concepțiilor reducționiste pe care le semnalează problema dublării.

2. Problema dublării

În literatura de specialitate, problema dublării este analizată în contextul mai larg al controverselor cu privire la tema identității personale. Atunci când a fost prezentată de către Bernard Williams, în articolul său intitulat *Personal Identity and Individuation*, problema dublării a fost îndreptată împotriva unei anumite categorii de soluții ale problemei identității personale. Este vorba despre așa-numitele *soluții reducționist psihologice*, potrivit cărora identitatea persoanei în timp este asigurată prin intermediul unor relații de continuitate psihologică. Filosoful britanic a recurs la problema dublării nu numai pentru a evidenția caracterul deficitar al acestui tip de soluții reducționiste, ci și pentru a aduce un argument în plus în favoarea concepției sale reducționist fizice, potrivit căreia continuitatea corporală constituie o condiție necesară a identității personale.

Dar identificarea problemei dublării a avut consecințe pe care nici Williams nu le-a anticipat. După cum au constatat, ulterior, diverși comentatori, această problemă afectează în egală măsură toate soluțiile reducționiste, inclusiv pe cele reducționist fizice. Unul dintre acești comentatori, John Perry, susține că problema dublării “nu este respingerea convingătoare a unei explicații particulare a identității personale, așa cum intenționează Williams să fie. Cu toate acestea, Williams a pus sub semnul întrebării orice explicație care utilizează, în calitate de criteriu al identității, o relație care poate fi concepută ca fiind duplicabilă”.¹ Această problemă evidențiază caracterul deficitar al tuturor criteriilor identității personale formulate până în prezent, deoarece, în cazul oricărei relații despre care s-a afirmat că ar putea constitui un astfel de criteriu, poate fi imaginată o situație ipotetică în care respectiva relație ia o formă ramificată.

Dar, înainte de a face precizări suplimentare asupra impactului pe care l-a avut problema identificată de către Williams asupra tentativelor reducționiste de rezolvare a problemei identității personale, consider că este necesar să precizez în detaliu în ce constă această problemă. Voi ține cont de forma în care ea a fost expusă inițial, și anume prin intermediul unui experiment de gândire.

Personajul central al experimentului menționat este Charles, o persoană care trăiește în prezent și care se trezește într-o dimineață cu convingerea fermă că este Guy Fawkes, o persoană care a trăit cu câteva secole în urmă și care a jucat un rol semnificativ în istoria Angliei. Spre surprinderea lor, atât membrii familiei lui Charles, cât și cunoscuții acestuia remarcă faptul că, pe parcursul nopții, el a suferit o schimbare bruscă și radicală de

¹ Perry [1976], p. 428.

caracter, uitând toate evenimentele la care luase parte până în acea dimineață și amintindu-și doar o serie de acțiuni și evenimente în care, de fapt, nu fusese implicat în cursul vieții sale. La o verificare atentă a afirmațiilor sale, se constată că toate evenimentele la care el pretinde că a fost martor și toate acțiunile pe care pretinde că le-a efectuat corespund, într-adevăr, vieții personajului istoric Guy Fawkes. Potrivit lui Williams: "Nu numai că toate amintirile expuse de către Charles care pot fi verificate se potrivesc modelului vieții lui Fawkes, așa cum este acesta cunoscut de către istorici, dar și altele, care nu pot fi verificate, sunt plauzibile, asigură explicații ale unor fapte necunoscute, și așa mai departe".²

Filosoful britanic este de părere că un adept al reducăționismului psihologic ar fi nevoit să admită că Charles este identic cu Guy Fawkes, deoarece, judecând din perspectiva acestei forme de reducăționism, continuitatea memoriei (sau, după caz, continuitatea psihologică) constituie o condiție necesară și suficientă a identității personale. Numai că, dacă ar admite existența acestei identități, el s-ar confrunta cu o dificultate majoră, pentru că: "Dacă este logic posibil ca Charles să sufere schimbările descrise, atunci este logic posibil ca un alt bărbat să sufere, simultan, aceleași schimbări; spre exemplu, este logic posibil ca atât Charles, cât și fratele său Robert să se găsească în această condiție".³ Dificultatea ar fi generată de faptul că ar exista doi candidați care ar fi la fel de îndreptățiți să susțină că sunt identici cu Guy Fawkes, din moment ce și Robert îndeplinește condițiile pe care le îndeplinește Charles. Numai că ar fi imposibil ca atât Robert, cât și Charles să fie identici cu Guy Fawkes. După cum subliniază Williams: "Ei nu pot să fie amândoi Guy Fawkes; dacă ar fi, Guy Fawkes ar fi în două locuri în același timp, ceea ce este absurd. Mai mult, dacă ei ar fi amândoi identici cu Guy Fawkes, ei ar fi identici unul cu celălalt, ceea ce este, de asemenea, absurd."⁴ Două persoane diferite nu pot fi identice cu una și aceeași persoană, deoarece, în caz contrar, ar fi încălcată legea identității. Prin urmare, Charles și Robert nu pot fi amândoi identici cu Guy Fawkes, în pofida faptului că amândoi se află într-o relație de continuitate psihologică cu acesta, ceea ce îl determină pe Williams să concluzioneze că acest tip de continuitate nu constituie o condiție necesară și suficientă a identității personale.

El susține că un criteriu veritabil al identității personale trebuie să fie o relație de tip unu la unu (așa cum este și relația de identitate) și nu o relație de tip unu - mai mulți, deoarece o persoană nu poate fi identică cu mai multe persoane diferite. Cu alte cuvinte, un criteriu al identității personale nu poate lua o formă ramificată. Or, în condițiile în care orice tip de relație de continuitate psihologică poate lua o formă ramificată, rezultă că soluțiile problemei identității personale propuse de către reducăționiștii psihologici nu au un caracter viabil. Potrivit filosofului britanic, nu poate fi formulată o explicație

² Williams [1956-1957], p. 236.

³ *Ibidem*, p. 237.

⁴ *Ibidem*, p. 238.

reducționistă plauzibilă a modului în care o persoană își păstrează identitatea diacronică, atâta timp cât nu se face referire la continuitatea corpului persoanei pe parcursul timpului. El afirmă în mod explicit că “orice concepție conform căreia considerațiile corporale pot fi omise complet din formularea criteriilor identității personale trebuie să eșueze”.⁵

La momentul când formula aceste puncte de vedere, Williams credea că problema pe care el o identificase reprezintă un argument solid în sprijinul adoptării unei poziții reducționist fizice în ce privește identitatea personală. Numai că, după cum au remarcat ulterior diverși comentatori (de exemplu, David Wiggins, Sydney Shoemaker, Richard Swinburne ș.a.), această problemă evidențiază, în egală măsură, atât deficiențele criteriilor psihologice, cât și pe cele ale criteriilor fizice ale identității personale, pentru că și relațiile de continuitate fizică (indiferent dacă este vorba despre continuitatea corpului, a întregului creier sau doar a unei părți a creierului) pot lua o formă ramificată.

În sprijinul poziției lor, autorii menționați au formulat o serie de experimente de gândire, unul dintre cele mai cunoscute fiind cel propus de către David Wiggins, în lucrarea sa intitulată *Identity and Spatio-Temporal Continuity*.⁶ Wiggins și-a imaginat o situație în care creierul unui individ uman ar fi extras din craniul acestuia, iar cele două emisfere cerebrale ar fi separate chirurgical una de cealaltă. Ulterior, cele două emisfere ar fi transplantate în craniile (golite, în prealabil, de creier) a doi indivizi umani, diferiți de individul inițial. În situația în care operațiile de transplant s-ar desfășura cu succes, ar rezulta două persoane vii, care ar avea experiențe conștiente. Dar aceste experiențe ar fi determinate de ceea ce se întâmplă, la nivel neuronal, în emisferele cerebrale ale celor două persoane. Or, având în vedere faptul că respectivele emisfere au fost părți ale aceluiași creier înainte de a avea loc operația chirurgicală, se poate deduce de aici că cele două persoane care s-ar constitui în urma transplantului ar avea aceleași amintiri, aceeași personalitate și același comportament ca și persoana inițială și ar fi la fel de îndreptățite să se considere a fi identice cu aceasta. Numai că ele nu pot fi amândouă identice cu persoana inițială deoarece relația de identitate este o relație de tip unu la unu și nu una de tip unu - mai mulți. Ne confruntăm, așadar, cu un caz clasic de problemă a dublării, în care nu putem decide care dintre continuatorii unei persoane este identic cu aceasta. Concluzia lui Wiggins este aceea că și relațiile de continuitate fizică pot lua o formă ramificată fiind, astfel, afectate de problema menționată.

Bernard Williams nu a fost, însă, de acord cu ideea că această problemă are același impact asupra soluțiilor reducționist psihologice și asupra soluțiilor reducționist fizice. El a admis că este posibil ca unele relații de continuitate fizică să ia o formă ramificată, după cum rezultă și din experimentul de gândire propus de către Wiggins. Dar, în opinia lui Williams, de aici nu rezultă că toate relațiile de acest tip ar fi afectate de problema

⁵ *Ibidem*, p. 240.

⁶ Cf. Wiggins [1967], p. 50.

dublării. Referindu-se la posibilitatea ramificării unor relații de continuitate fizică, el afirmă: "Această posibilitate nu arată, totuși, că situația în care se află criteriile bazate pe continuitatea lucrurilor materiale... nu diferă deloc, în raport cu problema dublării, de cea a altor criterii, care nu sunt bazate pe o astfel de continuitate. Pentru că problema dublării apare dacă un presupus criteriu al identității permite existența a două entități distincte B și C, dintre care fiecare satisface criteriul exact în modul în care ar face-o dacă celălalt nu ar exista. Dar lucrurile nu stau așa cu continuitatea corporală: ceea ce este adevărat despre B, atunci când acesta este continuu cu A în manieră obișnuită, nu este același lucru cu ceea ce este adevărat despre el atunci când, împreună cu C, el a fost produs din A prin fisiune."⁷ Prin urmare, filosoful britanic este de părere că relația de continuitate corporală nu se poate ramifica într-o asemenea manieră încât să apară mai multe persoane, care să fie la fel de îndreptățite de a se considera identice cu persoana inițială. Nu este posibil să divizăm corpul unui individ uman și să obținem, în urma divizării, două persoane vii care să satisfacă, în aceeași măsură, criteriul identității cu persoana al cărei corp a suferit procesul de divizare.

Argumentul lui Williams a fost atacat de către critici, care au arătat că nu este necesară divizarea trupului unui individ pentru ca relația de continuitate corporală să ia o formă ramificată. Derek Parfit, spre exemplu, a arătat că pot fi imaginate numeroase experimente de gândire în cadrul cărora corpul unei persoane este multiplicat fie prin clonare, fie prin intermediul unui dispozitiv care are capacitatea de a realiza replici exacte ale corpurilor umane. Or, în astfel de cazuri ipotetice, suntem îndreptățiți să vorbim despre ramificarea criteriului corporal și despre apariția problemei dublării, din moment ce este necesar să se determine care dintre copiile fidele ale corpului multiplicat este identică cu acesta.

În prezent, marea majoritate a autorilor interesați de studierea problemei identității personale admit că și criteriul corporal este afectat de problema dublării în aceeași măsură ca și celelalte criterii ale identității personale. Punctele lor de vedere diferă, însă, atunci când se pronunță asupra impactului pe care îl are această problemă asupra criteriilor identității personale. Autorii reducționiști nu contestă faptul că ea evidențiază anumite aspecte deficitare ale criteriilor identității personale, dar consideră că acestea sunt remediabile, în timp ce non-reducționiștii invocă problema dublării în sprijinul tezei lor potrivit căreia nu există un criteriu al identității personale.

Judecând din perspectiva unui reducționist, problema identificată de către Bernard Williams nu infirmă posibilitatea existenței unui criteriu al identității personale, ci doar semnaleză faptul că niciunul dintre criteriile formulate până la momentul actual nu respectă cu strictețe condiția de a fi o relație de tip unu la unu, în orice situație logic posibilă. Problema dublării nu ar demonstra faptul că un astfel de criteriu este imposibil de formulat, ci doar că el nu a putut fi formulat până acum.

⁷ Williams [1973], pp. 77-78.

În schimb, non-reducționiștii invocă problema menționată în sprijinul tezei lor potrivit căreia identitatea personală este ireductibilă și neanalizabilă. Ei consideră că această problemă demonstrează faptul că nu există relații de continuitate psihologică sau fizică care să aibă capacitatea de a asigura această identitate, de unde rezultă că nu este posibilă formularea unor criterii viabile ale identității personale. În opinia lor, persoana este o entitate indivizibilă, care rămâne identică cu sine pe întreg parcursul existenței sale, grație caracterului ei imuabil. După cum afirmă Thomas Reid, unul dintre primii filosofi non-reducționiști: "identitatea unei persoane este o identitate perfectă... și este imposibil ca o persoană să fie în parte aceeași și în parte diferită; pentru că o persoană este o *monadă* și nu este divizibilă în părți".⁸

Respingând poziția non-reducționiștilor, cei care optează pentru o poziție reducționistă în privința identității personale au făcut mai multe încercări de a soluționa problema dublării.

3. Tentative de rezolvare a problemei dublării

i. Teoria celui mai apropiat continuator

În cele ce urmează, îmi voi concentra atenția asupra prezentării a trei propuneri reducționiste de rezolvare a problemei identificate de către Bernard Williams.

Una dintre ele îi aparține lui Robert Nozick și este cunoscută sub numele de *teoria celui mai apropiat continuator*. Pot fi distinse două versiuni ale acestei teorii.

Potrivit uneia dintre versiuni (cunoscută sub numele de *versiunea locală*), o entitate de un anumit tip care există în prezent poate fi considerată ca fiind identică cu o entitate de același tip care exista la un moment anterior numai în măsura în care are cel mai înalt grad de continuitate spațio-temporală și calitativă cu respectiva entitate. În opinia lui Nozick, pentru ca o entitate să fie continuatoarea unei alte entități anterioare este necesar ca proprietățile ei actuale să fie produse cauzal de către proprietățile entității anterioare: "a spune că ceva este un continuator al lui x nu înseamnă a spune că proprietățile sale sunt calitativ aceleași cu cele ale lui x sau că le seamănă. Mai degrabă, înseamnă a spune că ele se dezvoltă din proprietățile lui x , că sunt produse cauzal de către acestea, că trebuie explicate prin faptul că x a avut anterior aceste proprietăți ș.a.m.d."⁹ Filosoful american consideră că identitatea calitativă presupune existența unor legături cauzale între calitățile pe care le are o entitate la momente temporale diferite. Grație acestor legături, calitățile pe care entitatea le are într-o anumită etapă se dezvoltă din cele pe care le avea în etapa imediat anterioară. În situația în care o entitate care există în prezent nu ar avea un continuator ale cărui proprietăți să derive cauzal din proprietățile ei actuale, ea ar înceta să mai existe. De asemenea, am fi îndreptățiți să considerăm că ea își încheie

⁸ Reid [1941], p. 204.

⁹ Nozick [1981], p. 216.

existența și în cazul în care ea ar avea mai mulți continuatori, care nu se diferențiază din punct de vedere al gradului de continuitate pe care îl au cu entitatea respectivă. În condițiile în care unul dintre continuatori ar avea, însă, un grad mai mare de continuitate cu entitatea inițială decât ceilalți, atunci am avea motive întemeiate pentru a afirma că respectiva entitate își continuă existența, din moment ce ea ar avea un succesor cu care s-ar afla într-o relație de identitate.

Cea de-a doua versiune a teoriei celui mai apropiat continuator este cunoscută sub numele de *versiunea globală* și se remarcă prin importanța deosebită care îi este acordată, în cadrul ei, longevității. Astfel, în timp ce, în cazul *versiunii locale*, o entitate poate fi considerată ca fiind cel mai apropiat continuator al unei entități anterioare chiar dacă are o durată existențială mai scurtă decât alți posibili continuatori (cu condiția, însă, ca ea să aibă un grad mai mare de continuitate cu entitatea inițială decât ceilalți potențiali continuatori), în cazul *versiunii globale* longevitatea continuatorului are un rol decisiv. În conformitate cu această versiune a teoriei, cel mai apropiat continuator al unei entități este identificat luând în considerare întreaga existență a acestuia. În măsura în care, pe parcursul întregii sale existențe, gradul său de continuitate cu entitatea inițială este mai mare decât al altor posibili candidați, care au o durată existențială comparabilă, atunci suntem îndreptățiți să afirmăm că el este identic cu acea entitate.

La adresa teoriei lui Nozick au fost formulate o serie de obiecții. Una dintre ele se sprijină pe experimentul de gândire al lui David Wiggins, prezentat mai sus, în care se face referire la situația ipotetică în care creierul unui pacient ar fi divizat, iar cele două emisfere rezultate în urma divizării ar fi transplantate în craniile altor doi indivizi cărora, în prealabil, le-ar fi fost înlăturate creierile. Problema pe care o ridică acest experiment este aceea de a stabili care dintre cele două persoane rezultate în urma transplantului este identică cu persoana căreia i-a fost divizat creierul. Obiecția îndreptată împotriva teoriei lui Nozick evidențiază faptul că, dacă judecăm prin prisma acestei teorii, niciuna dintre cele două persoane rezultate în urma operației de transplant nu are un grad de continuitate cu persoana inițială mai mare decât al celeilalte, ceea ce înseamnă că persoana inițială își încetează existența, iar indivizii umani cărora li se transplantează cele două emisfere cerebrale nu sunt supraviețuitori ai ei, ci sunt alte persoane, care tocmai își încep existența. Ce se va întâmpla, însă, în cazul în care una dintre emisferile cerebrale va fi distrusă înainte de a fi transplantată, dispărând, în acest fel, cel de-al doilea candidat la statutul de supraviețuitor al pacientului al cărui creier este divizat? În conformitate cu teoria celui mai apropiat continuator, într-o astfel de situație, pacientul al cărui creier a fost divizat supraviețuiește prin intermediul aceluși individ uman în al cărui craniu a fost transplantată cu succes o emisferă cerebrală. Persoana rezultată în urma transplantului este identică cu persoana inițială în virtutea faptului că, în urma dispariției celuiilalt potențial continuator, ea are statutul de cel mai apropiat continuator al acesteia. Ceea ce înseamnă că supraviețuirea persoanei căreia i-a fost divizat creierul este logic dependentă

de non-existenţa unei alte persoane (şi anume, a acelei persoane căreia nu i-a putut fi transplantată o emisferă cerebrală). Or, după cum subliniază criticii, o astfel de concluzie nu este sustenabilă în condiţiile în care nu este oferită, în prealabil, o explicaţie plauzibilă a motivelor pentru care persoana iniţială supravieţuieşte atunci când reuşeşte transplantul unei singure emisfere cerebrale, dar nu mai supravieţuieşte atunci când reuşeşte transplantul ambelor emisfere cerebrale. Atâta timp cât această chestiune nu este lămurită, ea reprezintă un aspect deficitar al teoriei lui Nozick, pe care criticii nu ezită să îl evidenţieze. Derek Parfit, spre exemplu, este intrigat de faptul că: “eu aş putea supravieţui dacă jumătate din creierul meu ar fi transplantată cu succes, iar cealaltă jumătate ar fi distrusă. Dar dacă este aşa, atunci cum aş putea eu să *nu* supravieţuiesc dacă cealaltă jumătate ar fi, de asemenea, transplantată cu succes? Cum ar putea un dublu succes să fie un eşec?”¹⁰

Consider că acest element de vulnerabilitate al teoriei lui Nozick este o consecinţă a faptului că autorul ei nu a demonstrat imposibilitatea logică a existenţei mai multor candidaţi care să fie la fel de îndreptăţiţi să susţină că sunt cei mai apropiaţi continuatori ai persoanei iniţiale. În aceste condiţii, el a fost nevoit să pornească de la premisa că o persoană îşi păstrează identitatea doar în condiţiile în care un singur continuator al ei are cel mai înalt grad de continuitate spaţio-temporală şi calitativă cu ea, pentru că doar în acest fel respectivul continuator va putea avea un statut privilegiat în raport cu ceilalţi potenţiali candidaţi.

O altă slăbiciune a teoriei menţionate este aceea că nu soluţionează problema dublării sub aspect epistemic, dat fiind faptul că, la nivelul experienţei cotidiene, nu putem avea niciodată certitudinea că am reuşit să identificăm cel mai apropiat continuator al unei persoane. Observarea aspectului exterior şi a comportamentului mai multor potenţiali candidaţi la acest statut nu este suficientă pentru a putea stabili în mod indubitabil care este cel mai apropiat continuator al unei persoane. Orice persoană poate avea anumite caracteristici psihologice pe care nu şi le manifestă, dar care pot fi esenţiale atunci când se încearcă identificarea celui mai apropiat continuator al ei.

De asemenea, teoria lui Nozick este criticabilă şi pentru că nu clarifică în ce mod pot fi diferenţiate gradele de continuitate ale potenţialilor continuatori ai unei persoane. Filosoful american susţine că o persoană îşi încetează existenţa în cazul în care are mai mulţi continuatori care au acelaşi grad de continuitate cu ea. Pe de altă parte, el afirmă că o persoană îşi continuă existenţa în condiţiile în care unul dintre continuatori are un grad mai mare de continuitate cu ea decât ceilalţi. Numai că, după cum voi arăta în cele ce urmează, pot fi imaginate situaţii ipotetice în care ar fi dificil, dacă nu chiar imposibil, de stabilit care dintre continuatori are gradul cel mai mare de continuitate cu persoana care a suferit procesul de ramificare.

¹⁰ Parfit [1971], p. 5.

Să presupunem că o persoană P are doi continuatori, P_1 și P_2 , iar P_1 este într-o mai mică măsură continuatorul fizic, dar într-o mai mare măsură continuatorul psihologic al lui P, judecând prin comparație cu P_2 . Într-un astfel de caz, am fi îndreptățiți să susținem că gradul de continuitate al lui P_1 diferă în mod semnificativ de cel al lui P_2 ? Și dacă da, de ce? De asemenea, dacă răspunsul la această întrebare ar fi unul afirmativ, atunci care dintre cei doi continuatori ar avea un grad mai mare de continuitate cu persoana inițială?

Modul în care fiecare dintre noi va răspunde acestor întrebări va depinde de concepția pe care deja și-a format-o cu privire la natura persoanei. Spre exemplu, un adept al reducționismului fizic va considera că P_2 este cel mai apropiat continuator al lui P, în timp ce un reducționist psihologic va susține că P_1 are cel mai mare grad de continuitate cu P. Cu toate că ambii vor cădea de acord asupra ideii că gradele de continuitate ale lui P_1 și P_2 diferă în mod semnificativ, ei vor aduce argumente diferite în sprijinul acestei idei, în funcție de importanța pe care o acordă relațiilor de continuitate fizică sau relațiilor de continuitate psihologică în ce privește chestiunea păstrării caracteristicilor definitorii ale persoanei. Putem stabili cu certitudine dacă vreunul dintre cei doi reducționiști are dreptate? În stadiul actual al cercetărilor realizate în cadrul diferitelor discipline în care este abordată tema naturii persoanei, nu este posibilă formularea unui răspuns cert pentru această întrebare și, implicit, nu se poate determina cu precizie dacă P_1 are un grad mai mare de continuitate cu P decât P_2 . Desigur, ne-am putea gândi la o soluție de compromis în care să susținem că ambele tipuri de continuitate sunt la fel de semnificative, dar în acest caz nu am putea exclude posibilitatea ca atât P_1 , cât și P_2 să aibă exact același grad de continuitate cu P, ceea ce ar însemna că, ulterior momentului ramificării, P ar înceta să mai existe. Acesta este doar un exemplu de situație ipotetică în care nu se poate stabili cu certitudine care este cel mai apropiat continuator al unei persoane.

Este demn de semnalat faptul că și diferențele de detaliu în privința manierei în care este caracterizată persoana îi pot conduce pe adepții teoriei lui Nozick într-un impas similar. Spre exemplu, în cazul în care persoana este definită ca fiind alcătuită doar din elemente de natură psihologică, pot apărea dificultăți generate de diversitatea tipurilor de trăsături psihologice și de importanța diferită pe care o au aceste tipuri de trăsături în constituirea individualității fiecărei persoane. Judecând din perspectiva unui reducționist psihologic, în alcătuirea unei persoane intră nu numai trăsături de caracter și de personalitate dar și intenții, dorințe sau credințe. Numai că, în funcție de persoană, unele sau altele dintre caracteristicile menționate pot avea un caracter predominant. Iar dacă avem în vedere faptul că mănunchiul de elemente psihologice despre care reducționiștii psihologici consideră că alcătuiește persoana la un anumit moment dat se constituie prin interconectarea stărilor ei mentale din acel moment, devine evident faptul că predominanța unui anumit tip de trăsături psihologice are un rol esențial în constituirea individualității unei persoane și îi conferă acesteia specificitate.

Acestea fiind spuse, să presupunem că o persoană P_1 , care s-ar constitui în urma ramificării unei persoane P , ar fi într-o mai mare măsură continuatoarea lui P sub aspectul trăsăturilor de caracter, dar într-o mai mică măsură sub aspectul intențiilor, prin comparație cu o altă persoană P_2 , care ar fi și ea produsul ramificării lui P . Într-un astfel de caz, cine ar avea cel mai mare grad de continuitate cu persoana P ? Am avea mai multe motive de a opta pentru P_1 sau pentru P_2 ? Probabil că mulți ar opta pentru P_1 , considerând că trăsăturile de caracter sunt într-o mai mare măsură definitorii pentru o persoană decât intențiile acesteia. Dar care ar mai fi opțiunea lor dacă P_1 s-ar deosebi de P_2 sub aspectul continuității dorințelor și nu a trăsăturilor de caracter ale lui P ? Ar susține, într-o astfel de situație, că dorințele unei persoane sunt într-o mai mare măsură definitorii pentru ea decât intențiile acesteia? Pentru a putea răspunde într-o manieră satisfăcătoare acestor întrebări, ar fi necesar să fie realizată o ierarhizare a tipurilor de trăsături psihologice ale unei persoane, ierarhizare care diferă de la o persoană la alta și despre care nu putem avea niciodată garanția că ar corespunde realității, deoarece pot surveni numeroase erori de apreciere atunci când încerci să determini dacă un tip de caracteristici psihologice este într-o mai mare măsură definitoriu pentru o persoană decât un alt tip de astfel de caracteristici. Or, din moment ce nu poți avea garanția că ai realizat o ierarhizare corectă, cum poți fi sigur că ai reușit să identifici acel continuator care are cel mai înalt grad de continuitate cu persoana inițială?

Pot fi imaginate și alte situații în care nu ar fi posibil să se determine cu certitudine care este cel mai apropiat continuator al unei persoane dar nu voi mai insista asupra acestui subiect. Consider, însă, că situațiile prezentate sunt suficiente pentru a evidenția faptul că soluția propusă de către Nozick pentru problema dublării nu este una viabilă.

ii. Teza ocupării multiple

O altă încercare de a soluționa problema dublării a fost cea a lui David Lewis. În esență, aceasta a constat în respingerea punctului de vedere al lui Bernard Williams, potrivit căruia, atunci când are loc ramificarea unei persoane, se constituie mai multe alte persoane care își încep existența chiar în acel moment. Lewis admite că ramificarea face posibilă distingerea spațio-temporală a mai multor persoane, dar respinge ideea că ele și-ar începe existența în acel moment, susținând că, de fapt, ele au fost separate și înaintea momentului ramificării, dar această separare nu era sesizabilă deoarece ele ocupau aceeași poziție spațială. Anterior ramificării, persoanele respective se aflau în creierul aceluiași individ, ocupau același loc în spațiu, acesta fiind motivul pentru care distincția care exista între ele nu a putut fi remarcată. Această ipoteză, formulată de către Lewis, a ajuns să fie cunoscută în literatura de specialitate sub numele de *teza ocupării multiple*.

Dacă judecăm experimentul de gândire al lui Wiggins prin prisma ipotezei lui Lewis, nu este dificil de explicat cum pot exista relații de identitate între pacientul care a suferit

operația și continuatorii săi deoarece, în urma transplantului, nu ar avea loc divizarea unei singure persoane care ar ajunge să aibă mai mulți continuatori. Separarea și transplantarea în craniile diferite a emisferelor cerebrale ale pacientului ar permite ca distincția care exista dinainte între două persoane care se aflau în creierul aceluiași individ uman să devină spațial observabilă și empiric verificabilă. În eventualitatea în care una dintre emisferile cerebrale ar fi distrusă înainte de a fi transplantată, atunci doar una dintre persoane ar supraviețui. Pe de altă parte, în situația în care transplantul ambelor emisfere cerebrale ar reuși, atunci ar supraviețui ambele persoane care aveau, anterior, aceeași locație spațială.

Dar cum se explică faptul că, înaintea divizării, nu a existat niciun indiciu privind existența a două persoane diferite în cadrul unui și aceluiași creier? În opinia lui David Lewis, explicația ar fi aceea că, anterior divizării creierului, cele două persoane aveau exact aceleași caracteristici calitative, motiv pentru care nu ar fi fost posibilă diferențierea lor sub aspect empiric. La momentul respectiv ele se deosebeau numai din punct de vedere numeric, ajungând să fie distincte din punct de vedere calitativ doar după ce a avut loc operația de transplant a celor două emisfere cerebrale. În aceste condiții, nu este surprinzător faptul că cele două persoane care coabitau în cadrul aceluiași creier erau desemnate prin intermediul aceluiași nume, până la momentul în care distincția dintre ele a devenit sesizabilă.

Numai că utilizarea, la nivelul existenței cotidiene, a unei singure denumiri pentru a desemna o ființă umană (indiferent de numărul persoanelor care s-ar putea afla în creierul acesteia) ridică un semn de întrebare în privința viabilității concepției lui Lewis. În conformitate cu această concepție, doar în unele ființe umane coabitează două persoane, existând, însă, și oameni în care se află o singură persoană și în cazul cărora procedura de ramificare nu poate avea succes. Dar nu putem afla acest lucru decât după ce are loc tentativa de transplant. Or, din moment ce, anterior transplantului, nu putem face deosebirea între indivizii în care se află o singură persoană și cei în care coabitează două sau mai multe persoane, atunci este inevitabil ca folosirea unui singur nume, în momentul în care te adresezi unui individ uman, să conducă la ambiguități. Lewis nu a contestat că pot apare astfel de ambiguități, dar a considerat că ele ar fi inofensive. Potrivit afirmațiilor sale: "Poate fi deconcertant faptul că putem avea un singur nume pentru o persoană... care constă, de fapt, din două persoane non-identice, deoarece, mai târziu, ea va trece printr-un proces de fisiune. Nu este numele ambiguu? Ba da; dar atâta timp cât cei doi purtători ai săi sunt indiscernabili din punct de vedere al aspectelor despre care vrem să vorbim, ambiguitatea este inofensivă."¹¹ Din punctul său de vedere, acest gen de ambiguitate ar fi inofensivă înaintea momentului divizării creierului, deoarece persoanele vizate ar fi, oricum, indiscernabile din punct de vedere calitativ. Iar după ce ar avea loc divizarea și transplantul celor două emisfere, ambiguitatea nu ar mai

¹¹ Lewis [1991], p. 281.

exista, pentru că cele două persoane ar putea fi diferențiate pe cale empirică și ar putea primi nume diferite.

Dar, după cum au sesizat criticii concepției lui Lewis, ambiguitatea nu dispare după momentul transplantului. Lewis este de părere că unele ființe umane sunt agregate de persoane, în timp ce altele sunt persoane singulare. În plus, el precizează că în creierul indivizilor care sunt agregate de persoane coabitează câte două persoane. Numai că, după cum au remarcat criticii, există posibilitatea ca într-un individ să coabiteze trei persoane, dintre care una să fie o persoană care nu se ramifică, iar celelalte două să fie persoane care pot supraviețui procesului de divizare a creierului și care, ulterior momentului acestei divizări, pot avea poziții spațiale diferite. Iar aceasta este, în opinia lor, o variantă plauzibilă, deoarece, în condițiile în care, conform *tezei ocupării multiple*, nu ai cum să determini înaintea transplantului care sunt persoanele care pot supraviețui unui proces de ramificare, atunci nu există niciun impediment în a susține că în unul și același creier coabitează atât o persoană singulară cât și două persoane care pot continua să existe după momentul transplantului (cu atât mai mult cu cât Lewis nu a oferit niciun argument convingător din care să rezulte că, atunci când îi spunem pe nume unui individ uman, utilizăm acea denumire într-o manieră ambiguă, vorbind concomitent cu două persoane care sunt indiscernabile din punct de vedere calitativ). Și chiar dacă am porni de la premisa că numele este folosit în mod ambiguu atunci când vorbim cu două persoane ca și cum ar fi o singură persoană, nimic nu ne împiedică să considerăm că, în același timp, ne adresăm într-un mod lipsit de ambiguitate unei alte persoane, localizată în același creier, care este distinctă de cele două persoane care pot supraviețui transplantului. În măsura în care acceptăm că este îndreptățit punctul de vedere al criticilor concepției lui Lewis, potrivit căruia în creierul fiecăruia dintre noi coabitează trei persoane, este evident că utilizarea numelui într-o manieră ambiguă nu poate fi inofensivă. Într-o astfel de situație, ambiguitatea nu ar avea cum să dispară după transplant deoarece nu s-ar putea stabili dacă cea de-a treia persoană a murit în urma operației sau dacă ea continuă să coexiste, alături de una dintre celelalte două persoane, într-una dintre emisferile transplantate.

Tentativei lui Lewis de rezolvare a problemei dublării i se poate reproșa și caracterul contraintuitiv. Ideea potrivit căreia în creierul aceluiași individ uman coexistă, în mod simultan, două persoane care sunt indiscernabile din punct de vedere calitativ este dificil de acceptat în condițiile în care intuiția ne spune că ar fi imposibil ca două sau mai multe persoane să coabiteze în cadrul aceluiași creier pentru o lungă perioadă de timp fără a interacționa nici măcar odată una cu cealaltă și fără a se manifesta niciodată în mod diferit. O altă teză lewisiană care nu este în concordanță cu intuițiile simțului comun este aceea că două sau mai multe persoane, distincte din punct de vedere numeric dar perfect identice din punct de vedere calitativ, pot rămâne identice una cu cealaltă sub aspect calitativ pe întreg parcursul existenței lor, fără ca niciuna dintre experiențele lor cotidiene

să le influențeze în mod diferit. Caracterul contraintuitiv al soluției propuse de către filosoful american nu reprezintă, totuși, un motiv suficient pentru a o respinge. În ciuda faptului că are această caracteristică, ea ar putea fi acceptată, în condițiile în care veridicitatea ei ar putea fi demonstrată pe cale experimentală. Numai că soluția menționată este imposibil de verificat experimental, din moment ce se pornește de la premisa că nu există nicio caracteristică fizic observabilă în virtutea căreia persoanele care coexistă în cadrul aceluiași creier să poată fi diferențiate. Fiind imposibilă diferențierea persoanelor coexistente, este evident că nu este posibilă nici studierea lor separată și nici compararea caracteristicilor lor calitative.

Chiar dacă este neverificabilă, rezolvarea lewisiană a problemei dublării a fost susținută de către unii autori pe motiv că ar fi satisfăcătoare sub aspect teoretic și ne-ar oferi posibilitatea de a elimina problema menționată fără a mai trebui să explicăm cum este posibil ca o persoană să fie identică cu mai multe alte persoane.

Consider, însă, că soluția lui Lewis nu este satisfăcătoare nici sub aspect teoretic, deoarece ea cuprinde câteva elemente neclare și insuficient explicate.

Spre exemplu, autorul ei nu precizează care este motivul pentru care două persoane identice din punct de vedere calitativ, care coexistă în același spațiu cerebral, ar trebui să se separe și să își ocupe fiecare locul în câte o emisferă cerebrală după ce ar avea loc operația de divizare a creierului. De ce nu ar continua să coexiste în cadrul aceleiași emisfere cerebrale? Având în vedere funcțiile diferite pe care le îndeplinesc cele două emisfere cerebrale, este mult mai plauzibil să pornim de la premisa că persoanele respective se aflau în aceeași emisferă chiar înainte de a avea loc intervenția chirurgicală. În caz contrar, între ele ar fi existat diferențe calitative evidente în ce privește abilitățile lingvistice, capacitatea de orientare în spațiu, creativitatea artistică, etc. Dar dacă acceptăm că cele două persoane coabitau în aceeași emisferă a creierului, atunci apare o altă problemă, și anume aceea de a stabili de ce ar trece una dintre persoane în cealaltă emisferă chiar înainte de a avea loc transplantul. Și cum ar avea loc transferul dintr-o emisferă în cealaltă? Acestea sunt doar câteva dintre chestiunile care ar trebui să fie clarificate înainte de a putea spune că soluția lewisiană este satisfăcătoare sub aspect teoretic.

După cum deja am arătat, o altă trăsătură deficitară a acestei maniere de rezolvare a problemei dublării o reprezintă ambiguitatea sa epistemologică, care este o consecință a faptului că un observator nu poate stabili pe cale empirică, înainte de a avea loc separarea chirurgicală a emisferelor cerebrale ale unui individ, dacă în creierul acestuia se află una sau două persoane. Putem afla acest lucru doar după ce are loc tentativa de transplant, pentru că numai atunci se poate constata dacă au supraviețuit două persoane sau doar una singură. Dar nici chiar după transplant nu este depășită ambiguitatea deoarece, dacă admitem că în unul și același creier coabitează două persoane, este cel puțin la fel de

plauzibil să considerăm că în respectivul creier coabitează trei persoane (situație în care nu mai este clar dacă a treia persoană supraviețuiește sau nu în urma transplantului).

Soluției lui Lewis i se mai poate reproșa și faptul că nu clarifică în ce mod se constituie mai multe persoane în creierul aceluiași individ uman și nu precizează dacă persoanele coexistente își fac apariția concomitent sau în momente diferite ale vieții individului.

Numeroasele neclarități ale tentativei lewisiene de rezolvare a problemei dublării, caracterul ei contraintuitiv și neverificabil, precum și celelalte deficiențe ale ei pe care le-am menționat, reprezintă tot atâtea motive pentru a susține că această tentativă nu poate fi considerată un succes.

iii. Supraviețuirea este cea care contează

O altă încercare de a soluționa problema dublării a fost cea a lui Derek Parfit. Acest autor nu și-a propus să formuleze un criteriu al identității personale care să nu fie afectat de problema dublării și nici nu a încercat să demonstreze că Williams greșește atunci când susține că, în urma ramificării, persoana inițială își pierde identitatea. Parfit a optat pentru o altă modalitate de a depăși impasul pe care îl constituie pentru un reduționist problema dublării, substituind o relație mai puternică (aceea de identitate în timp, care nu se ramifică) cu o relație mai slabă (aceea de supraviețuire, care poate lua o formă ramificată). Realizând această substituție, concepția sa nu mai este vulnerabilă în fața problemei dublării, deoarece continuitatea psihologică poate asigura supraviețuirea persoanei chiar dacă se ramifică.

Înainte de a arăta cum a încercat Parfit să răspundă problemei dublării, voi preciza, pe scurt, care sunt punctele sale de vedere în ce privește continuitatea psihologică a persoanei. Potrivit filosofului britanic, existența în timp a unei persoane se reduce la o serie de evenimente mentale diferite, care sunt interconectate cauzal. După cum afirmă el însuși: "există lungi serii de evenimente mentale diferite – gânduri, senzații și altele asemenea – fiecare serie fiind ceea ce numim o viață. Fiecare serie este unificată prin variate tipuri de relații cauzale, cum ar fi relațiile care există între experiențe și amintiri ulterioare ale lor."¹² Parfit consideră că aceste relații psihologice cauzale care interconectează evenimentele mentale sunt suficiente pentru a asigura unitatea în timp a persoanei. În opinia sa, continuitatea psihologică se poate păstra chiar și în cazul în care creierul este înlocuit cu un duplicat natural sau artificial. El susține că: "nu ar conta dacă creierul meu ar fi înlocuit cu un duplicat exact".¹³ Posibilitatea ca persoana să persiste în timp, în condițiile în care suportul ei fizic este înlocuit cu un duplicat exact, constituie unul dintre elementele de originalitate ale soluției propuse de către Parfit.

¹² Parfit [1987], pp. 20-21.

¹³ *Ibidem*, p. 285.

Un alt element de noutate îl constituie teza sa potrivit căreia nu identitatea persoanei este cea care contează cu adevărat, ci supraviețuirea acesteia. Conform concepției parfitiene, o persoană poate supraviețui chiar dacă nu își păstrează identitatea deoarece, pentru ca o persoană X să supraviețuiască, nu este necesar ca ea să fie una și aceeași în două momente diferite ale timpului, ci este suficient să existe, în viitor, o persoană Y ale cărei evenimente mentale să se afle în Relația R cu evenimentele mentale ale persoanei X. Parfit folosește denumirea generică de *Relație R* pentru a desemna toate acele relații care pot asigura supraviețuirea unei persoane în timp. El caracterizează Relația R ca fiind conexarea și/sau continuitatea psihologică realizată prin intermediul oricărui tip de cauză și afirmă că Relația R are capacitatea de a asigura supraviețuirea persoanei.

În unele situații, această relație poate asigura și păstrarea identității în timp a persoanei, dar pot fi imaginate și cazuri în care ea nu are această capacitate. Spre exemplu, există posibilitatea ca Relația R să ia o formă ramificată, persoana X fiind, astfel, R-relaționată cu două persoane diferite, Y și Z. Într-un astfel de caz, relația menționată nu ar garanta identitatea persoanei (deoarece o persoană nu poate fi identică cu mai multe persoane diferite), dar ar asigura supraviețuirea acesteia. Potrivit filosofului britanic: “nu identitatea personală este cea care contează. Ceea ce contează în mod fundamental este Relația R cu orice fel de cauză. Această relație este cea care contează chiar și atunci când, ca într-un caz în care o persoană este R-relaționată cu doi alți oameni, Relația R nu asigură identitatea personală.”¹⁴ Așadar, în conformitate cu concepția parfitiană, ceea ce contează cu adevărat este supraviețuirea persoanei, iar Relația R constituie o condiție necesară și suficientă a acestei supraviețuiri. Este adevărat că, în situația în care relația respectivă ar lua o formă ramificată, persoana ar supraviețui prin intermediul mai multor persoane diferite (ar fi un caz de supraviețuire psihologică multiplă a unei persoane, realizată pe baza Relației R). Dar, după cum subliniază Parfit, important este ca persoana să supraviețuiască, indiferent dacă ea are unul sau mai mulți supraviețuitori.

Concepția parfitiană în ce privește supraviețuirea persoanei a fost criticată de către autori cum ar fi David Lewis, care susține că “altcineva ar putea la fel de bine să formuleze argumentul în sens invers... desigur, ceea ce contează pentru supraviețuire este identitatea personală... așadar, ceea ce contează nu poate fi continuitatea sau conexarea mentală”.¹⁵ În opinia lui Lewis, formularea argumentului în sens invers este justificată, deoarece importantă nu este supraviețuirea în orice condiții, ci supraviețuirea propriului eu, păstrarea identității în timp a acestuia. Ceea ce este cu adevărat relevant pentru mine este ca și după momentul unei posibile ramificări să fiu tot eu și nu altcineva, care să aibă stările mentale pe care le aveam eu înaintea momentului ramificării: “ceea ce contează pentru supraviețuire este supraviețuirea. Când totul se va sfârși, voi mai exista eu, persoana care are acum aceste gânduri și scrie aceste cuvinte?

¹⁴ *Ibidem*, p. 217.

¹⁵ Lewis [1991], p. 275.

Vreunul dintre cei care vor exista după acel moment voi fi eu? Cu alte cuvinte, ceea ce contează pentru supraviețuire este identitatea – identitatea dintre mine, cel care exist acum, și eul meu care va supraviețui și care, sper, că va mai exista atunci.”¹⁶ Filosoful american este de părere că o persoană poate supraviețui numai în condițiile în care eul acesteia nu își pierde identitatea. Conform concepției sale, pentru a fi posibil ca eul actual al unei persoane să supraviețuiască unui proces de ramificare de tipul celui descris de către Bernard Williams, nu este suficient ca acest eu să se afle într-o relație de continuitate psihologică cu eul unei persoane care va rezulta în urma ramificării (așa cum susține Parfit), ci va trebui să existe și o relație de identitate între eurile respective. Altfel spus, va trebui ca și după ramificare să fiu tot eu cel care va avea gândurile, sentimentele, dorințele, intențiile și credințele pe care le am la momentul actual.

Obiecției formulate de către Lewis la adresa viziunii parfitiene despre supraviețuire îi poate fi reproșat faptul că se fundamentează, la rândul ei, pe o presuposiție discutabilă și anume aceea că ar exista un eu subiectiv care poate rămâne identic cu sine pe parcursul timpului. Presuposiția menționată nu este sustenabilă atâta timp cât Lewis nu explică în ce constă acel eu. Nu este suficient să afirmi că există un eu care joacă rolul de subiect de experiență pe parcursul vieții individului, ci trebuie să precizezi și care este referentul termenului *eu*, **ce este** acel eu care se distinge de stările mentale ale individului. Iar filosoful american nu a făcut o astfel de precizare.

Tentativei parfitiene de soluționare a problemei dublării îi pot fi aduse și alte critici, cum ar fi aceea că are o serie de curențe importante de ordin explicativ. Spre exemplu, Parfit nu clarifică ce înțelege prin *supraviețuire* și nici nu formulează condiții restrictive de aplicabilitate a acestui termen. O astfel de chestiune este relevantă în contextul acestei discuții deoarece, pornind de la unele dintre ideile susținute de către Parfit (de exemplu: continuitatea psihologică a persoanei nu va fi afectată în situația în care suportul ei cerebral va fi înlocuit cu un duplicat exact, eventual chiar unul artificial), s-ar putea trage concluzia că supraviețuitorul unei persoane este un android, ceea ce ar însemna că un mecanism non-viu este supraviețuitorul unei ființe vii. Numai că o astfel de teză, dincolo de caracterul ei contra-intuitiv, are statutul unei pure speculații, imposibil de probat cu mijloacele tehnologiei actuale. Din acest motiv, ea constituie un element de vulnerabilitate al concepției parfitiene cu privire la supraviețuirea persoanei.

Alte deficiențe de ordin explicativ ale concepției menționate ar fi acelea că filosoful britanic nu specifică în ce mod ar putea fi transferate evenimente mentale dintr-un creier în altul și nici nu precizează ce categorii de evenimente mentale ar trebui transferate pentru ca o persoană să poată supraviețui (o întrebare legitimă ar fi aceea dacă o persoană ar mai putea supraviețui în cazul în care i-ar fi transferate numai credințele și dorințele).

¹⁶ *Ibidem*, p. 274.

În concluzie, nici concepția parfitiană privind supraviețuirea persoanei nu este lipsită de vulnerabilități, astfel încât nici ea nu poate fi considerată drept o soluție viabilă a problemei dublării. Totuși, consider că ea nu ar trebui respinsă integral, pentru că, după cum voi arăta în paginile care urmează, anumite elemente ale ei îi pot fi utile unui reducăionist care încearcă să identifice o cale alternativă de eliminare a problemei menționate.

În continuare, voi preciza care sunt, în opinia mea, cauzele insucceselor pe care le-au înregistrat reducăioniștii în încercarea lor de a rezolva problema identificată de către Williams și cum ar putea fi eliminate aceste cauze în așa fel încât problema dublării să nu mai constituie un obstacol insurmontabil pentru un reducăionist.

4. Presupoziții reducăioniste și consecințe ale adoptării lor

La o analiză atentă a celor trei tentative reducăioniste de soluționare a problemei dublării pe care le-am prezentat pe parcursul secțiunii anterioare a acestui articol se poate constata că, dincolo de diferențele dintre ele, există și o serie de similitudini care decurg din faptul că, atunci când au formulat soluțiile respective, autorii lor au pornit de la o serie de presupoziții comune. În cele ce urmează, voi preciza care sunt aceste presupoziții, urmând ca, ulterior, să menționez și care consider că este impactul pe care îl are adoptarea lor asupra viabilității concepțiilor reducăioniste despre persoană și identitate personală.

În esență, presupozițiile de la care au pornit filosofii reducăioniști sunt următoarele:

(1) - o persoană poate fi una și aceeași în două momente diferite (altfel spus, ea își poate păstra identitatea în timp).

(2) - o persoană poate fi în întregime prezentă în fiecare dintre momentele existenței sale (în caz contrar, nu ar mai avea sens să încercăm să stabilim cum rămâne persoana una și aceeași de la un moment la altul, dat fiind faptul că nu ar exista termenii relației de identitate personală).

(3) - anumite relații au capacitatea de a asigura identitatea persoanei pe parcursul timpului.

(4) - existența persoanei în timp are un caracter continuu.

(5) - anumite relații asigură în mod necesar această continuitate.

(6) - acele relații care au capacitatea de a asigura continuitatea persoanei coincid cu acele relații care sunt capabile să garanteze identitatea diacronică a acesteia.

În ce privește cea de-a șasea presupoziție, este important de menționat faptul că au existat și filosofi reducăioniști care au considerat că ea este adevărată doar în anumite situații. Dar marea majoritate a filosofilor reducăioniști au adoptat-o fără rezerve, acesta fiind, din punctul meu de vedere, unul dintre principalele motive pentru care concepțiile despre persoană ale celor mai mulți filosofi reducăioniști sunt vulnerabile în fața

problemei dublării. Pornind de la această premisă, ei au fost obligați să determine care sunt relațiile care pot garanta, chiar și în condițiile în care iau o formă ramificată, atât continuitatea existențială, cât și identitatea în timp a persoanei. Or, după cum remarcă și criticii concepțiilor reduționiste, o relație care se ramifică poate asigura cel mult continuitatea persoanei, dar nu și identitatea diacronică a acesteia.

Printre reduționiștii care nu și-au construit concepția pornind de la cea de-a șasea premisă se numără Derek Parfit, autor care a căutat să identifice o relație care să poată asigura în primul rând continuitatea persoanei, considerând că aceasta ar fi mai importantă decât păstrarea identității personale, deoarece ar permite supraviețuirea persoanei inclusiv în cazul unei ramificări. De altfel, unul dintre motivele pentru care am susținut că tentativa sa de soluționare a problemei dublării nu ar trebui respinsă integral este tocmai acela că el a remarcat posibilitatea ca o persoană să poată supraviețui doar în virtutea continuității sale, fără a fi necesar ca ea să își păstreze și identitatea. Iar avantajul major al unui reduționist care adoptă o astfel de poziție este aceea că el nu mai este nevoit să demonstreze că o persoană își păstrează identitatea în pofida faptului că se ramifică, ci se poate mulțumi să susțină că persoana își va continua existența și după ramificare, chiar dacă își va pierde identitatea. Este evident că, în acest caz, problema dublării nu ar mai afecta concepția sa despre persoană.

Potrivit lui Parfit, Relația R îi permite unei persoane să își continue existența prin intermediul mai multor persoane distincte, supraviețuind, astfel, ramificării. O astfel de teză este, însă, vulnerabilă în fața criticilor dacă nu este însoțită de o explicație bine fundamentată a modului în care se poate păstra unitatea persoanei care se ramifică. În lipsa unei astfel de explicații, teza menționată poate fi contestată pe motiv că persoana care ar suferi un proces de ramificare nu și-ar mai continua existența, fiind imposibilă supraviețuirea unei persoane care și-a pierdut caracterul unitar. Or, Parfit nu a formulat o astfel de explicație ci s-a mulțumit să susțină că, în cazul în care Relația R se păstrează, supraviețuirea persoanei este asigurată.

Întrebarea care se pune este aceea dacă este posibilă eliminarea acestui element de vulnerabilitate atâta timp cât se rămâne în cadrul teoretic trasat de către Parfit. Consider că răspunsul este negativ, apariția deficienței menționate fiind inevitabilă dacă reduționiștii (inclusiv Parfit) pornesc de la presupuziția că o persoană poate fi în întregime prezentă la un moment dat. Pentru ca aspectul deficitar să fie eliminat, ar fi necesară o schimbare radicală a perspectivei teoretice asupra persoanei, prin definirea persoanei ca fiind un proces care, având părți temporale, nu poate fi în întregime prezent la un anumit moment dat.

O astfel de caracterizare poate părea surprinzătoare dar o succintă auto-analiză ne-ar permite să constatăm că unele dintre trăsăturile pe care le consideram, în trecut, ca fiind definitorii pentru persoana noastră, nu mai au aceeași relevanță și în prezent. În timp, unele dintre idealurile, aspirațiile, credințele, normele și valorile existențiale pe care le

socoteam, cândva, ca fiind esențiale pentru noi, ajung să se estompeze sau chiar să fie abandonate. Chiar și trăsăturile noastre de personalitate și de caracter pot suferi modificări radicale, pe măsură ce trec anii. Uneori, într-un interval scurt de timp, pot surveni schimbări majore în ce privește gradul de intensitate al diverselor stări emoționale ale unui individ, în funcție de situațiile contextuale cu care se confruntă acesta. Dincolo de aceste transformări care au loc la nivelul vieții mentale a persoanei, este demn de remarcat și faptul că, la un anumit moment dat, sunt active doar câteva trăsături psihologice ale individului, celelalte aflându-se într-o stare potențială. În măsura în care sunt avute în vedere toate aceste aspecte, caracterizarea persoanei ca fiind un proces nu va mai părea la fel de implauzibilă.

Dar, dacă este acceptată ideea că nu există o persoană integrală la un anumit moment dat, atunci se pune problema de a stabili ce este eul fiecăruia dintre noi într-un anumit moment al timpului. Consider că un răspuns plauzibil pe care l-ar putea da un reduționist ar fi acela că, în fiecare moment, eul este doar o parte a unui proces aflat în plină desfășurare. Suntem îndreptățiți să vorbim despre o persoană integrală doar în momentul în care procesul care constituie această persoană ia sfârșit.

Identificarea persoanei cu un proces îi asigură reduționistului o serie de avantaje de ordin explicativ, care sunt ușor de sesizat dacă ținem cont de distincția pe care o fac ontologii între existența în timp și spațiu a unui lucru și existența în timp și spațiu a unui proces. Un lucru nu are părți temporale și nu se poate afla în două poziții spațiale distincte în același timp. El este în întregime prezent în fiecare moment al existenței sale și ocupă o poziție spațială bine determinată. Procesul, în schimb, are părți temporale. El nu poate fi în întregime prezent la un moment dat, însă se poate desfășura, concomitent, în mai multe zone spațiale distincte (de exemplu, un fluviu care se împarte în mai multe brațe). Părțile constitutive ale unui proces se succed, cea care există în prezent dispare, fiind urmată de o altă parte, care este la rândul ei urmată de o altă parte ș.a.m.d. Iată de ce ele nu pot fi toate prezente într-un anumit moment al intervalului de timp pe parcursul căruia se desfășoară procesul. Trebuie menționat, de asemenea, că, spre deosebire de un lucru, un proces se poate ramifica în spațiu fără a-și pierde unitatea. Condiția care trebuie îndeplinită pentru ca ramificarea spațială să nu afecteze caracterul unitar al procesului este aceea ca el să își păstreze continuitatea în timp.

Aplicând această distincție ontologică în cazul persoanei, care ar urma să fie caracterizată ca fiind un proces și nu ca o entitate, nu ar mai exista dificultăți în a explica modul în care se poate păstra unitatea ei în cazul unei ramificări spațiale. O persoană-proces se poate ramifica fără a-și pierde unitatea, cu condiția de a-și păstra continuitatea diacronică. Prin urmare, o concepție reduționistă care ar fi construită pornind de la premisa că persoana este un proces nu ar mai suferi de deficiența de care este afectată concepția parfitiană despre supraviețuire.

Un filosof reducționist care ar defini persoana în acest mod ar avea și avantajul de a nu mai fi nevoit să explice cum se poate păstra identitatea persoanei după o eventuală ramificare. Un proces nu își păstrează identitatea diacronică, indiferent dacă se ramifică sau nu. Se poate spune că un proces odată încheiat (și, deci, judecat în integralitatea sa) este identic cu sine însuși, dar nu și că un proces își păstrează identitatea de la un moment t_1 până la un moment t_2 și că își pierde identitatea dacă se ramifică la un moment t_3 . Motivul este acela că nu există un proces integral, care să își poată păstra sau pierde identitatea, nici la momentul t_1 , nici la momentul t_2 și nici la momentul t_3 . În fiecare dintre aceste momente există doar părți ale procesului (altfel spus, doar părți de persoană), care își succed una alteia și care se pot ramifica fără ca unitatea de ansamblu a persoanei-proces să fie afectată. Iată de ce este greșit să se afirme că, în urma ramificării unei persoane, se constituie mai multe alte persoane. Nu este vorba despre mai multe persoane, ci despre o singură persoană care ar ajunge să aibă mai multe ramificații spațiale.

O sumară trecere în revistă a literaturii de specialitate ne permite să constatăm că numeroși filosofi reducționiști au descris viața persoanei ca fiind un proces, o succesiune de evenimente mentale și/sau fizice care sunt interconectate cauzal. Numai că ei nu au făcut pasul următor, acela de a identifica persoana însăși cu întregul proces, ci au continuat să o considere ca fiind ceva care este în întregime prezent la un moment dat, respectiv un mănunchi de elemente care suferă schimbări pe parcursul timpului. Să nu uităm că reducționiștii s-au străduit să determine care sunt condițiile care trebuie îndeplinite pentru ca o persoană să își poată păstra identitatea de la un moment t_1 până la un moment t_2 . De unde reiese că ei au considerat că există o persoană integrală atât la momentul t_1 cât și la momentul t_2 deoarece, în caz contrar, nu ar exista termenii între care să se stabilească relația de identitate. Or, în aceste condiții, este evident că persoana nu a fost concepută de către respectivii autori ca fiind un proces.

O altă cauză a insucceselor înregistrate de către reducționiștii care au încercat să soluționeze problema dublării a fost aceea că ei au pornit de la presupuziția că există anumite relații care pot asigura identitatea persoanei în timp. Fiind nevoiți să precizeze care sunt acestea, ei au propus diverse tipuri de relații de continuitate psihologică și/sau fizică. Propunerile lor nu s-au dovedit, însă, a fi viabile, pentru că oricare dintre aceste tipuri de relații se poate ramifica, situație în care o singură persoană ar ajunge să se afle în relații de continuitate cu mai multe alte persoane. Iar obiecția lui Williams a relevat faptul că astfel de relații de continuitate nu pot fi relații de identitate, pentru că o entitate nu poate fi identică cu mai multe alte entități. Pentru a nu abandona presupuziția menționată, unii filosofi reducționiști, cum ar fi Nozick sau Lewis, au apelat la diverse stratagemе teoretice (de exemplu, aceea de a presupune că una dintre relațiile de continuitate are un statut diferit de al celorlalte sau aceea de a postula existența mai multor persoane în cadrul aceluiași creier), care să le permită să susțină în continuare că

relațiile de continuitate pot fi relații de identitate. Dar, după cum am putut constata pe parcursul acestei lucrări, stratagemele pe care le-au imaginat acești autori au numeroase deficiențe.

Pe de altă parte, în cazul în care ar defini persoana ca fiind un proces, reducăționistul nu ar mai fi nevoit să apeleze la astfel de subterfugii, pentru că nu ar mai fi necesar să identifice niște relații care să aibă capacitatea de a asigura identitatea unei persoane de la un moment t_1 până la un moment t_2 . Din moment ce, în oricare moment al timpului, există doar părți temporale ale persoanei și nu persoana în integralitatea sa, ar fi inutil să încerci să determini ce tip de relație i-ar permite unei persoane să își păstreze identitatea pe parcursul intervalului de timp dintre două momente.

Din cele spuse până acum, rezultă că un reducăționist ar putea renunța la presupuzițiile (1), (2), (3) și (6) în condițiile în care ar defini persoana ca fiind un proces. Dacă se are în vedere Briciul lui Occam, avantajul explicativ care decurge din renunțarea la aceste premise este evident. Dar chiar dacă nu se ține cont de acest aspect, nu poate fi ignorat faptul că un reducăționist care ar respinge presupuzițiile menționate ar avea avantajul de a nu mai fi nevoit să elimine deficiențele care apar în urma adoptării lor.

În ce privește presupuzițiile (4) și (5), acestea sunt compatibile cu ideea că persoana este un proces și nu sunt afectate de problema dublării, astfel încât reducăționistul care caracterizează persoana în această manieră nu ar avea motive întemeiate pentru a le abandona.

5. Concluzie

Am menționat, în debutul acestui articol, că principalul meu obiectiv este acela de a determina care sunt motivele pentru care tentativele reducăționiste de rezolvare a problemei dublării nu au avut succes. Ipoteza de lucru de la care am pornit a fost aceea că insuccesele reducăționistilor se explică prin faptul că teoriile lor despre identitatea personală se fundamentează pe o serie de presupuziții discutabile, care generează elementele de vulnerabilitate evidențiate de către problema dublării.

În urma demersului de analiză pe care l-am realizat, am ajuns la concluzia că ipoteza de lucru se confirmă și că reducăționistii nu au reușit să formuleze o soluție viabilă a problemei dublării, pentru că și-au construit concepțiile despre persoană și despre identitatea ei diacronică pornind de la un număr de idei preconcepute, cum ar fi aceea că o persoană poate fi în întregime prezentă la un moment dat, aceea că o persoană își poate păstra identitatea de la un moment la altul, aceea că există anumite relații care pot asigura această identitate și aceea că aceste relații care au capacitatea de a garanta identitatea în timp a persoanei coincid cu relațiile care sunt în mod necesar implicate în păstrarea continuității în timp a acesteia.

Am arătat, pe parcursul articolului, că un filosof reducăionist ar putea depăși obstacolul reprezentat de obiecția lui Williams dacă ar abandona aceste presupozii și ar porni de la o altă premisă, respectiv aceea că o persoană este un proces. În cazul în care această premisă ar fi adoptată, din ea ar decurge că o persoană nu poate fi integral prezentă la un moment dat și nici nu își poate păstra identitatea de la un moment la altul. De asemenea, ar reieși că nu există nicio relație care să aibă capacitatea de a asigura identitatea diacronică a persoanei. Or, în aceste condiții, nu ar mai fi necesară identificarea unui criteriu viabil al identității personale, iar problema dublării, care contestă tocmai posibilitatea formulării unui astfel de criteriu, nu l-ar mai pune în dificultate pe filosoful reducăionist.

Bibliografie

- LEWIS, David – *Survival and Identity*; în Kolak, Daniel & Ray Martin (ed.) – *Self and Identity: Contemporary Philosophical Issues*; New York, Macmillan, 1991, pp. 273-289.
- NOONAN, H.W. – *Personal Identity*; Londra & New York, Routledge, 1991.
- NOZICK, Robert – *Philosophical Explanations*; Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1981.
- PERRY, John – *Review of Williams's «Problems of the Self»*; în *Journal of Philosophy*, vol. 73, 1976, pp. 416-428.
- PARFIT, Derek – *Divided Minds and the Nature of Persons*; în Blakemore, C. & S. Greenfield (ed.) – *Mindwaves*; Oxford, Blackwell, 1987, pp. 19-28.
- Idem – *Personal Identity*; în *The Philosophical Review*, vol. 80, 1971, pp. 3-27.
- Idem – *Reasons and Persons*; Oxford, Oxford University Press, 1984, pp. 199-347.
- REID, Thomas – *Essays on the Intellectual Powers of Man*; Londra, Macmillan, 1941.
- SWINBURNE, Richard – *Personal Identity: the Dualist Theory*; în; Oxford, Blackwell, 1984, pp. 114-130.
- SHOEMAKER, Sydney – *Critical notice: Parfit's «Reasons and Persons»*; în *Mind*, vol. 44, 1985, pp. 443-453.
- Idem – *Personal Identity: A Materialist Account*; în Shoemaker, Sydney & Richard Swinburne (ed.) – *Personal Identity*, pp. 45-61.
- Idem – *Self-Knowledge and Self-Identity*; Ithaca, New York, Cornell University Press, 1963.
- WIGGINS, David – *Identity and Spatio-Temporal Continuity*; Oxford, Oxford University Press, 1967.
- WILLIAMS, Bernard – *Are persons bodies?*; în *Problems of the Self*; Cambridge, Cambridge University Press, 1973, pp. 64-81.
- Idem – *Personal Identity and Individuation*; în *Proceedings of the Aristotelian Society*, vol. LVII, 1956-1957, pp. 229-253.